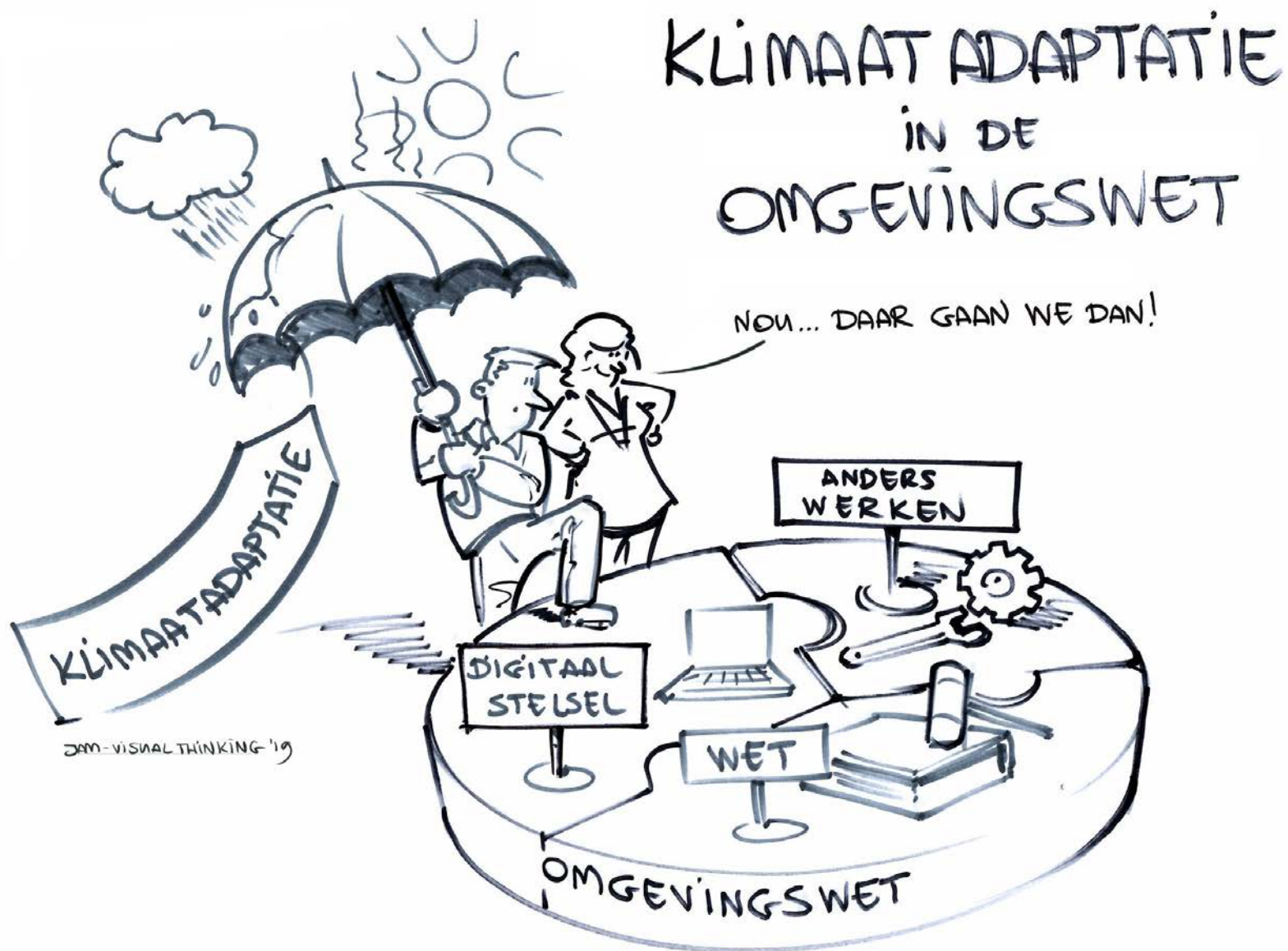

Klimaatadaptatie

IN DE OMGEVINGSWET

CITY DEAL

KLIMAATADAPTATIE

Hoe benutten we de invoering van de wet voor adaptatiemaatregelen in de stad?

1. Inleiding

In 2021 treedt de nieuwe Omgevingswet in werking. De wet vervangt een veelheid aan wetten die betrekking hebben op de fysieke leefomgeving, biedt een aantal nieuwe instrumenten en richt zich op een andere meer integrale en gebiedsgerichte aanpak. We bekijken welke mogelijkheden en kansen de invoering van de wet biedt voor klimaatadaptatie in de stedelijke leefomgeving.

De City Deal Klimaatadaptatie is een samenwerkingsovereenkomst tussen 34 publieke en (semi)private partners en de Rijksoverheid. Deze City Deal wil een doorbraak bereiken in de aanpak van klimaatadaptatie in Nederlandse steden. De partners werken samen aan concrete, decentrale projecten in een open cultuur van leren, experimenteren en innoveren. Projecten richten zich bijvoorbeeld op nieuwe vormen van *governance*, financieringsconstructies en innovatieve oplossingen. Een van de werkvormen is de zogeheten Community of Practice (COP): een thematische bijeenkomst met diverse stakeholders in een van de City Deal-steden. In januari 2019 stond deze thematische bijeenkomst in het teken van de nieuwe Omgevingswet. De dialoog van die bijeenkomst is gebruikt voor deze publicatie.

2. Omgevingswet

Drie uitdagingen bij de invoering van de Omgevingswet

De invoering van de Omgevingswet vergt aanpassen langs 3 sporen:

1. Digitaal stelsel
2. (kern)instrumenten van de Omgevingswet
3. Anders werken

Het digitaal stelsel Omgevingswet is het digitale loket waar initiatiefnemers, overheden en belanghebbenden snel kunnen zien wat is toegestaan in de fysieke leefomgeving. Het digitaal stelsel vervangt bij de inwerkingtreding van de wet de bestaande toepassingen. Er komt één nieuw Omgevingsloket.

Met name de sporen 'kerninstrumenten' en 'anders werken' bieden kansen voor de opgave van klimaatadaptatie: bijvoorbeeld de nadruk op integraal en gebiedsgericht werken en participatie.

De Omgevingswet heeft als doel om alle onderdelen van de fysieke leefomgeving met elkaar in samenhang te brengen en biedt hiervoor een palet aan instrumenten die voor alle bestuurslagen vergelijkbaar zijn.

Er zijn 6 kerninstrumenten waarmee de fysieke leefomgeving wordt beheerd en benut.

De Omgevingswet vraagt ook om een nieuwe manier van samenwerken. Een andere manier van werken die wensen uit de samenleving begeleidt en uitgaat van samenwerking met alle betrokken partijen. Het Rijk, provincies, gemeenten en waterschappen gaan samenwerken als één overheid. Dat betekent over de muren van eigen taken heen kijken. Participatie is in dit kader een ander samenspel met bewoners, bedrijven en andere belanghebbenden. Zodat goede ideeën meteen op tafel komen, betere besluiten met groter lokaal draagvlak kunnen worden genomen en initiatieven uit de samenleving een plek krijgen.

Het werk binnen de context van de DPRA werkregio's vormt een mooie proeftuin om in de praktijk te ontdekken hoe het optreden als één overheid gaat werken: klimaatadaptatie als thema geïntegreerd in bredere afwegingen in de leefomgeving, waarbij per situatie de rollen kunnen wisselen.

De Omgevingswet in het kort

De Omgevingswet is een reactie op veel onderzonden knelpunten in het omgevingsrecht die voortkomen uit complexe en versnipperde regelgeving. Ook geeft de wet invulling aan de wens om de bestuurlijke afwegingsruimte op lokaal niveau te vergroten, zodat meer ruimte ontstaat voor maatwerk en het faciliteren van maatschappelijke initiatieven.

De Omgevingswet biedt ruimte aan ontwikkeling en waarborgt de (omgevings)kwaliteit. De wet bundelt de regels over ruimte, wonen, infrastructuur, milieu, natuur en water uit 26 verschillende wetten. Daarnaast komen er vier algemene maatregelen

van bestuur in de plaats van de circa 117 bestaande en zullen circa 120 ministeriële regelingen worden samengevoegd tot één regeling (de Omgevingsregeling).

Door de bundeling van wetgeving zijn minder (nationale) regels nodig. Hierdoor kan de wetgeving duidelijker en overzichtelijker worden opgeschreven. De Omgevingswet gaat, veel meer dan de traditionele ruimtelijke ordening, uit van leefbaarheid (veiligheid en kwaliteit) en gezondheid als belangrijke speerpunten voor beleid en regelgeving op het gebied van de fysieke leefomgeving.

OMGEVINGSWET

De 6 instrumenten

1 Omgevingsvisie

Strategische en integrale langetermijnvisie op de fysieke leefomgeving. Verplicht voor Rijk, provincie en gemeente.

2 Programma's

Programma's maken de doelen van de omgevingsvisie concreet. Indien nodig met een programma-tische aanpak.

3 Decentrale regels

Elk bestuursorgaan heeft een gebieds-dekkende regeling met alle regels voor de fysieke leefomgeving.

4 Algemene rijksregels

Algemene rijksregels voor activiteiten beschermen de leefomgeving. Initiatiefnemers weten hierdoor vooraf wat de mogelijkheden zijn en hoeven geen vergunning aan te vragen.

Omgevingswetportaal.nl | februari 2018

Kerninstrumenten Omgevingswet

De Omgevingswet kent zes kerninstrumenten. We richten ons hier met name op de kerninstrumenten die voor klimaatadaptatie in de stedelijke leefomgeving en de rol van gemeenten en waterschappen daarbij van belang zijn: omgevingsvisie, programma's en decentrale regelgeving.

1. Provinciale en gemeentelijke omgevingsvisie

De omgevingsvisie is een strategische en integrale visie voor het gehele grondgebied, waarin de provincie en de gemeente aangeven hoe zij hun taken invullen en welke strategische beleidsdoelen en ambities voor verschillende deelgebieden gelden. De omgevingsvisie is geen gedetailleerd plan, maar toont de hoofdlijnen van het (langetermijn)beleid. De omgevingsvisie vervangt het huidige milieubeleidsplan, natuurbeleidsplan, waterplan, de structuurvisie en het verkeer- en vervoersplan. Deze huidige plannen wilden nogal eens met elkaar botsen. Dit probleem verdwijnt door de integrale afweging van de omgevingsvisie. Het vergroot de inzichtelijkheid en de voorspelbaarheid van het overheidsoptreden voor een initiatiefnemer.

Het waterschap kent – anders dan het Rijk, de provincies en de gemeente – geen verplichting om een omgevings-

visie vast te stellen. De omgevingsvisies gaan over het beheren, beschermen en benutten van de fysieke leefomgeving. Het watersysteem is onderdeel van die fysieke leefomgeving. Een aparte watervisie met de ambities van het waterschap kan een bijdrage leveren aan de gebiedsgerichte en integrale omgevingsvisie van gemeenten en provincies.

2. Het programma

Een programma sluit aan op een of meerdere onderdelen uit de omgevingsvisie en bevat een uitwerking van het te voeren beleid voor de bescherming, het beheer, de ontwikkeling, het gebruik of behoud van de fysieke leefomgeving. Een programma bevat maatregelen om aan een of meer omgevingswaarden te voldoen of een of meer andere doelstellingen voor de fysieke leefomgeving te bereiken.

Met een programma legt een bestuursorgaan zichzelf verplichtingen op. Anders dan de omgevingsvisie is het programma uitvoeringsgericht.

Ook gezamenlijke maatregelen kunnen in een programma worden vastgelegd. Om zeker te stellen dat de maatregelen worden uitgevoerd kent de Omgevingswet een

WAAR SCHIJT JE ALS WATERSCHAP OP AAN?

Relatie gemeentelijke en provinciale omgevingsvisie

De omgevingsvisie is een beleidsdocument dat alleen zelfbindend is voor het bestuursorgaan dat de visie heeft vastgesteld. Zelfbindend betekent in dit geval dat van een overheid mag worden verwacht dat ze handelt conform de eigen visie, maar dat andere overheden en ook burgers en bedrijven daar niet rechtstreeks aan zijn gebonden en/of een beroep op kunnen doen. Dat betekent dat een provinciale omgevingsvisie geen rechtstreekse (juridische) doorwerking heeft naar de gemeentelijke omgevingsvisie. Een gemeente zal een eigen afweging moeten maken tussen de eigen belangen en het eigen beleid en de belangen en het beleid van de provincie of het Rijk.

De Omgevingswet bepaalt wel dat een bestuursorgaan bij de uitoefening van zijn taken en bevoegdheden rekening moet houden met die van andere

bestuursorganen. Dat geldt dus ook bij de vaststelling van een omgevingsvisie.

Voor een doorwerking van hogere beleidswensen van Rijk en provincies richting gemeenten kent de Omgevingswet het instrument: instructieregels.

Een instructieregel is een regel over de uitoefening van een taak of bevoegdheid door een bestuursorgaan. Provincies kunnen in de provinciale omgevingsverordening instructieregels opnemen die zich richten op gemeenten en waterschappen. Deze regels bevatten aanwijzingen voor de inhoud van het gemeentelijke omgevingsplan, de waterschapsverordening of andere instrumenten op grond van de Omgevingswet. Denk bijvoorbeeld aan instructieregels over ruimtelijke reserveringen voor waterberging in het omgevingsplan.

Omgevingswaarden

Naast de zes kerninstrumenten kent de Omgevingswet het begrip omgevingswaarden. Dit zijn wettelijk vastgelegde beleidsdoelen over de gewenste staat of kwaliteit van de fysieke leefomgeving of een onderdeel daarvan. De omgevingswaarden worden uitgedrukt in meetbare of berekenbare eenheden of anderszins in objectieve termen. Omgevingswaarden kunnen worden vastgesteld door gemeenten, provincies en het Rijk.

Een bestuursorgaan is verplicht om te monitoren of omgevingswaarden daadwerkelijk worden gehaald. Als uit de monitoring blijkt dat niet voldaan wordt of zal worden aan een omgevingswaarde, geldt een plicht om een programma vast te stellen. Het programma bevat de maatregelen die verzekeren dat blijvend aan

omgevingswaarden wordt voldaan. De Omgevingswet bepaalt dat maatregelen in programma's ook daadwerkelijk worden uitgevoerd en dat een programma moet worden aangepast als niet voldaan wordt aan een omgevingswaarde.

Gemeenten mogen alleen omgevingswaarden vaststellen op terreinen waar het Rijk of de provincie dat niet hebben gedaan. Een voorbeeld van een provinciale omgevingswaarde is de inundatienorm voor het regionaal watersysteem (NBW-norm). Voorbeelden van gemeentelijke omgevingswaarden in relatie tot klimaatadaptatie kunnen zijn: beschermingsniveau extreme buien (maximale waterhoogte of tijdsduur bij bepaalde bui) of een percentage oppervlak aan groen in wijken.

uitvoeringsplicht voor alle bestuursorganen die hebben ingestemd met de maatregelen. Met andere woorden: alle maatregelen uit een programma moeten worden uitgevoerd.

Het huidige waterbeheerplan van de waterschappen is een verplicht programma onder de Omgevingswet met een looptijd van 6 jaar.

Een dilemma: wanneer kies je als overheid de weg van participatie en draagvlak om klimaatadaptatie in het bestaand stedelijk gebied voor een welwillende meerderheid te bevorderen? En wanneer ga je over op juridische middelen om een tegenwerkende minderheid over de streep te trekken?

3. Decentrale regelgeving

Eén van de verbeterdoelen van de Omgevingswet is het vergroten van de bestuurlijke afwegingsruimte door een actieve en flexibele aanpak mogelijk te maken voor het bereiken van doelen voor de fysieke leefomgeving. Dat krijgt onder andere vorm door het uitgangspunt 'decentraal, tenzij'. Het uitgangspunt is dat (indien noodzakelijk) regels worden gesteld door de overheidspartij die het dichtste bij burgers en bedrijven staat (gemeenten en waterschappen), tenzij er sprake is van internationale

verplichtingen, boven lokale belangen of een overweging van doelmatigheid.

Een voorbeeld van regelgeving die wordt gedecentraliseerd zijn regels over lozingen van regenwater vanuit huishoudens en een groot aantal soorten bedrijven op het oppervlaktewater (waterschap), in de riolering en de bodem (gemeente). In de huidige situatie worden hiervoor op nationaal niveau regels gesteld. Met de invoering van de Omgevingswet komt hier een einde aan en is het aan gemeenten en waterschappen om hier lokaal regels voor toe te passen.

Provinciale omgevingsverordening

De omgevingsverordening bevat alle regels over de fysieke leefomgeving die de provincie stelt binnen haar grondgebied. Per provincie is er één omgevingsverordening. De provincie is zelf bevoegd voor toezicht en handhaving van de regels in de omgevingsverordening.

Omgevingsplan

Het omgevingsplan is het gemeentelijke instrument met bindende regels voor burgers en bedrijven. In het omgevingsplan worden per gemeente alle, voor de fysieke leefomgeving relevante regels, ondergebracht. Het omgevingsplan zal dus een bredere reikwijdte kennen dan de huidige bestemmingsplannen en

verordeningen. Het bevat juridisch bindende regels voor burgers en bedrijven die de gemeente nodig acht om de ambities en beleidsdoelen te realiseren.

Net als bij programma's zal de omgevingsvisie het stellen van regels in een omgevingsplan en de omgevingsverordening moeten legitimeren. Ook kan de omgevingsvisie behulpzaam zijn bij het beslissen over een aanvraag voor een zogenaamde buitenplanse omgevingsplanactiviteit (omgevingsvergunning voor ontwikkelingen die afwijken van de regels van het omgevingsplan). Dat betekent dat de omgevingsvisie op relevante onderdelen voldoende concreet zal moeten zijn om deze rol op een goede manier te vervullen.

Waterschapsverordening

De keur is de huidige verordening van het waterschap ter uitvoering van de waterbeheertaken. Dit wordt in het nieuwe stelsel de waterschapsverordening. Ook de waterschapsverordening moet alle regels integreren. Centraal staan gebods- en verbodsbepalingen die zich richten tot diegenen die handelingen in watersystemen uitvoeren.

Gemeenten en het waterschap hebben de mogelijkheid om in het omgevingsplan en de waterschapsverordening regels voor het hele grondgebied te stellen, maar kunnen regels ook aan specifieke locaties koppelen en direct op die locaties toespitsen (net als in de huidige bestemmingsplannen). Zo weet een gemeente bijvoor-

Het watertoetsproces

In het huidige watertoetsproces wordt een aantal stappen doorlopen met waterbeheerders om na te gaan of er rekening wordt gehouden met waterbelangen in ruimtelijke planprocessen van gemeenten, provincies en het Rijk. De kern van het instrument wordt gevormd door vroegtijdig overleg, een wateradvies, een waterparagraaf en bijvoorkeur de juridische borging in de ruimtelijke plannen. De Omgevingswet gaat uit van een integrale benadering van alle aspecten van de fysieke leefomgeving, zoals ruimtelijke ordening, water, natuur, bodem en milieukwaliteit. Alle bestuursorganen worden geacht bij de uitoefening van hun taken en bevoegdheden rekening te houden met de taken van andere bestuursorganen. Met dit uitgangspunt borgt de Omgevingswet bijvoorbeeld dat gemeenten bij het opstellen van een omgevingsvisie en omgevingsplan al in een vroeg stadium de waterbelangen borgen. Andersom geldt dat waterschappen bij het opstellen van de waterschapsverordening rekening moeten houden met de taken van de gemeenten. Het (watertoets) proces is opgenomen in het Besluit kwaliteit leefomgeving (weging van het waterbelang). Deze weging van het waterbelang legt meer nadruk op de inhoudelijke vertaling van het waterbelang in onder andere omgevingsplannen, en minder op het proces.

Klimaatadaptief bouwen en inrichten

Gemeenten kunnen ook onder de huidige wetgeving al veel zaken vastleggen en 'regelen' met betrekking tot klimaatadaptief bouwen en inrichten. In de praktijk gebeurt dat echter maar in beperkte mate. Een belangrijke constatering is dat klimaatadaptief bouwen op dit moment nog een relatief kleine rol speelt bij locatiekeuzes, bestemmen en het inrichten van ruimtelijke plannen. De aandacht neemt onmiskenbaar toe, maar het is nog geen nieuw normaal. Hiervoor zijn verschillende oorzaken aan te wijzen. Om te beginnen is er onbekendheid over de mogelijkheden van decentrale regelgeving bij klimaatadaptief

bouwen (onbekend maakt onbemind). Ook is bij de betrokken medewerkers en organisaties het gevoel van urgentie en de beschikbare capaciteit niet altijd voldoende aanwezig. De borging van het thema klimaatadaptatie in organisaties en in de gehanteerde werkwijze en procedures is nog onvoldoende.

Bron: Advies aanpak knelpunten klimaatadaptief bouwen (ministerie BZK, 2019)

<https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2019/03/07/advies-aanpak-knelpunten-klimaatadaptief-bouwen>

beeld welke mogelijkheden er daadwerkelijk zijn voor omgaan met regenwater en kan een regel over het lozen van regenwater in de bodem of het oppervlaktewater in overleg met het waterschap gebiedsgericht of zelfs per locatie concreter uitwerken.

Samenhang omgevingsvisie, programma en omgevingsplan

Zoals beschreven, zijn de provinciale en gemeentelijke omgevingsvisies strategisch van karakter en gericht op de langere termijn. Programma's zijn meer uitvoeringsgericht. In de omgevingsvisie is vooral de integrale benadering van belang, programma's kunnen (multi)sectoraal zijn. Maatregelen zijn gericht op het realiseren van de doelen en ambities uit de omgevingsvisie. Met andere woorden: de ambities en beleidsdoelen in de omgevingsvisie legitimeren het vaststellen van een programma.

Een voorbeeld: de gemeente Zwolle heeft de doelen voor klimaatadaptatie in deel 1 van de omgevingsvisie vastgelegd in 2017. Deze zijn in 2019 uitgewerkt in een adaptatiestrategie. Die wordt als programma in de gemeentelijke organisatie opgepakt, in nauwe samenwerking met verwante programmadoelen en regionale adaptatievraagstukken. De ruimtelijke consequenties daarvan krijgen een plek in de omgevingsvisie deel 2. De juridische borging in het omgevingsplan.

	Omgevingsvisie	Uitwerking omgevingsvisie	
		Programma	Omgevingsplan
Karakter	Strategisch, integraal, politiek bestuurlijk, kaderstellend	Uitvoeringsgericht, (multi) sectoraal, strategische elementen mogelijk	Uitvoeringsgericht en kaderstellend
Inhoud	Ontwikkeling, gebruik, beheer, bescherming en behoud van de fysieke leefomgeving als geheel	Uitwerking beleid voor bepaalde sector of bepaald gebied	Bindende regels voor burgers en bedrijven en overheden, dus een ieder
Samenhang domeinen	Eén integraal ontwikkelingsbeleid voor fysieke leefomgeving	(Multi)sectoraal, inzetten op afstemming, coördinatie verschillende domeinen	Eén integraal kader met bindende regels
Horizon	Lange termijn	Korte en lange termijn	Korte en lange termijn
Werking	Basis voor programma's en het omgevingsplan en andere handelingen van het orgaan dat de visie vaststelt	Basis voor maatregelen van het orgaan dat het programma vaststelt	Kaderstellende basis voor initiatieven
Juridische status	Bindt enkel het orgaan dat de visie vaststelt	Bindt enkel het orgaan dat het programma vaststelt	Bindt een ieder (burgers, bedrijven, maar ook overheden)

Tabel 1: Overzicht van de relatie tussen omgevingsvisie, programma en omgevingsplan

Waar de grens tussen de instrumenten omgevingsvisie en programma precies ligt, hangt af van de omstandigheden van het geval en van de sturingsfilosofie van de provincie dan wel de gemeente. Zij kunnen dus zelf bepalen wat zij in de omgevingsvisie opnemen en wat in eventuele (multi)sectorale programma's. Ook kunnen zij ervoor kiezen deze in samenhang met het waterschap vorm te geven en op hetzelfde moment vast te stellen.

De invulling van de wijze van sturing door de gemeenten (en het waterschap) bepaalt in belangrijke mate welke kerninstrumenten op welke wijze worden ingezet.

Illustratie invulling gemeentelijke omgevingsvisie, programma en decentrale regelgeving bij de aanpak van wateroverlast (niet uitputtend).

Doelen

- Zorgplicht hemelwater, gebiedsgericht en eventueel onderscheid (ver)nieuwbouw en bestaande bouw, relatie waterschap
- Doelstellingen wateroverlast: geen ontwrichting en zo min mogelijk schade
- Leidende principes (zoals vergroenen, lokaal bergen/benutten)
- Doelrealisatie via eigen en/of gezamenlijke maatregelen én regels

Omgevingsvisie

Maatregelen

- Concretisering doelstelling: bijvoorbeeld 'geen schade bij bui X mm/uur (bestaand) en Y mm/uur (ver)nieuwbouw'
- Fysieke maatregelen inrichting openbare ruimte en riolering
- Maatregelen gemeentelijk vastgoed
- Gezamenlijke maatregelen met waterschap in watersysteem
- Gezamenlijke maatregelen met bijvoorbeeld woningcorporaties, nutsbedrijven e.d.
- Inzet financiële prikkels perceelseigenaren (via differentiatie tariefsysteem of subsidies)
- Voorlichting en acties gericht op bewustwording
- Inzet lokale regelgeving bouwen, inrichten en lozen (in gebieden met potentiële knelpunten)

Programma

Regels

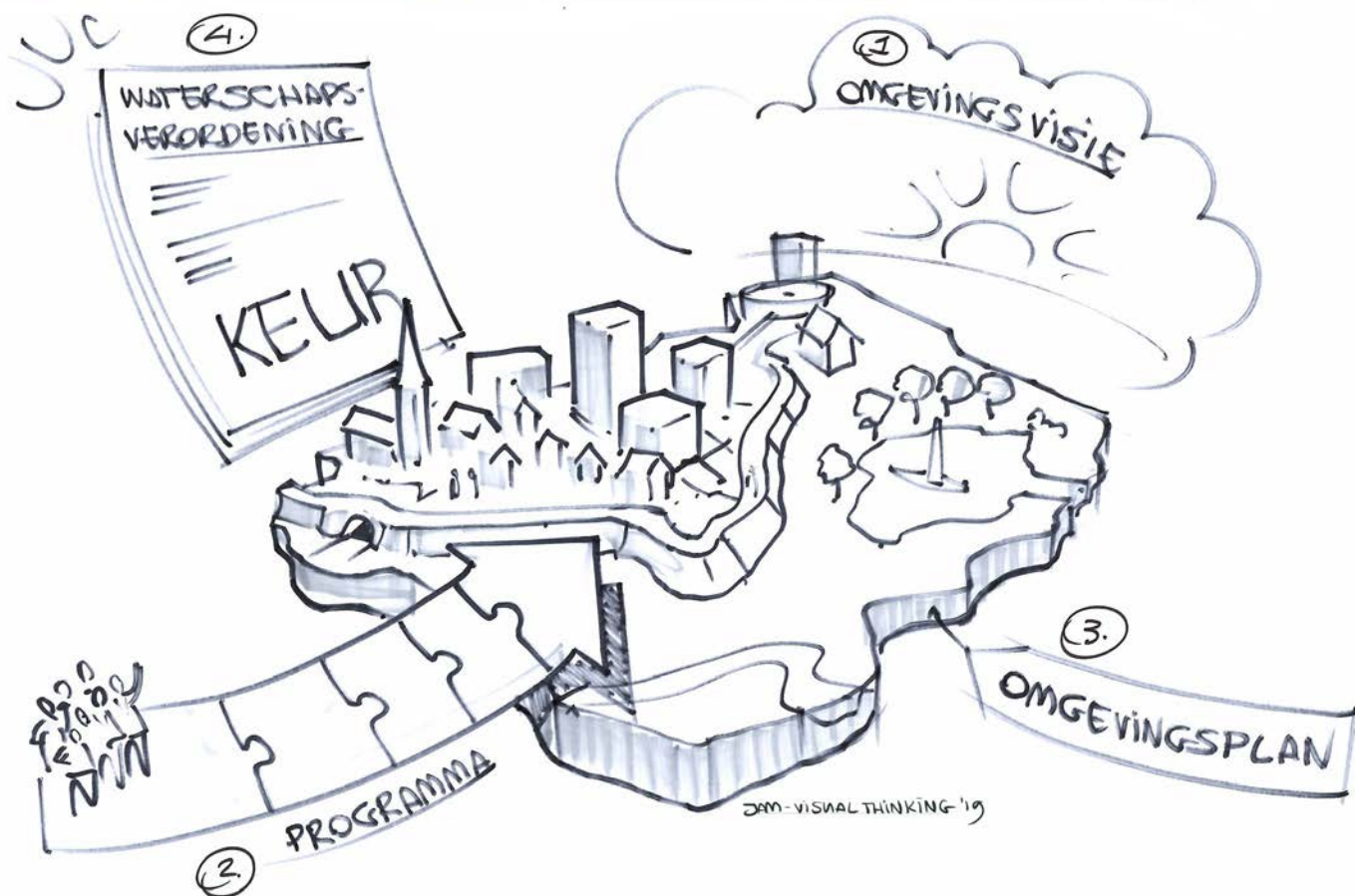
- Bij (ver)nieuwbouw zorgt perceelseigenaar voor berging X mm/uur op eigen terrein
- Bij (ver)nieuwbouw voorschrijven bouwpeilen, max. verharding, groene daken e.d.
- Verplicht infiltreren
- Verplicht lozing regenwater afkoppelen van gemende riolering
- Bij nieuwe verharding zorgt perceelseigenaar voor compensatie van tenminste X

Omgevingsplan

Waterschapsverordening (KEUR)

STAPPEN PLAN

KLIJMAAT ADAPTATIE IN DE OMGEVINGSWET

3. Overheidsrollen bij klimaatadaptatie

De Omgevingswet vraagt om een andere manier van werken die wensen uit de samenleving begeleidt en uitgaat van samenwerking met alle betrokken partijen. Dat geldt voor de overheden onderling en samen met inwoners en gebiedspartners (participatie). Klimaatadaptatie is bij uitstek een vraagstuk dat de overheid niet alleen kan oplossen. Het is een gezamenlijke opgave van de overheid en de samenleving (markt en gemeenschap). De vraag is op welke wijze een gemeente of waterschap 'sturing' kan geven aan het klimaatadaptief maken van de stedelijke leefomgeving.

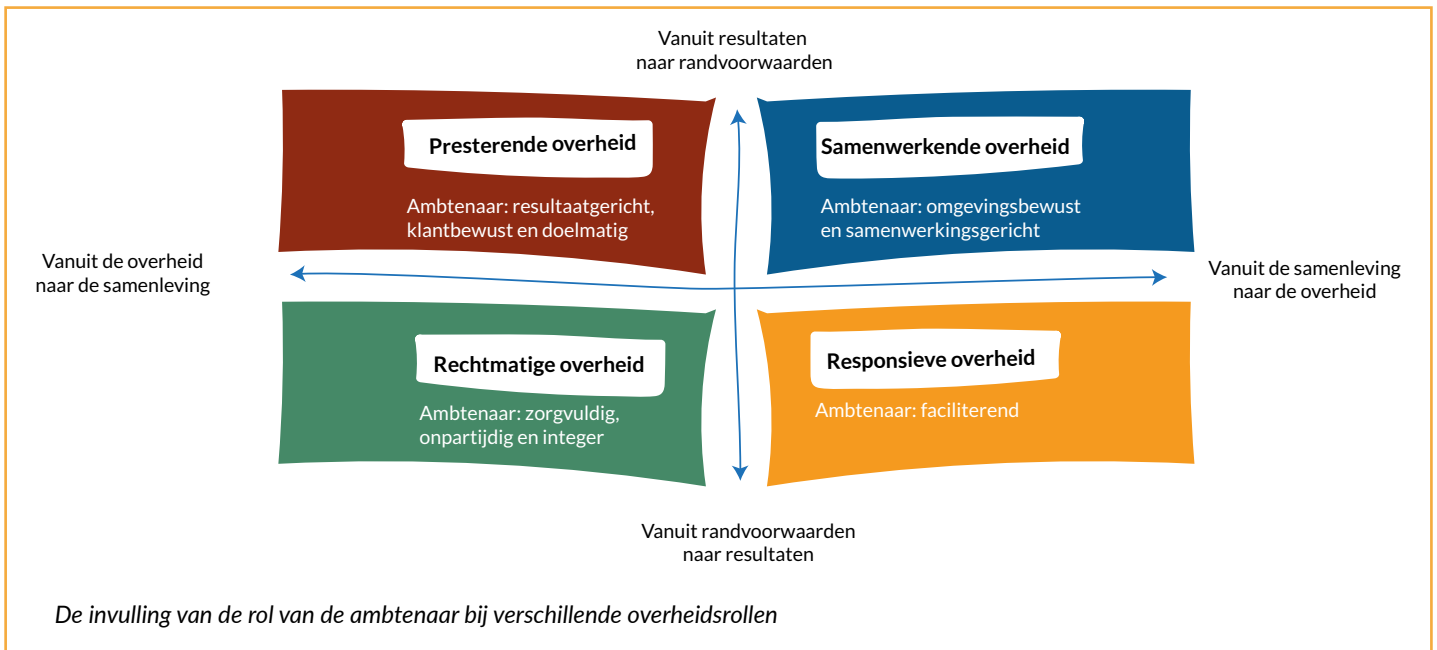
Veel provincies, gemeenten en waterschappen hantieren bij klimaatadaptatie een strategie van het creëren van bewustwording, faciliteren van maatschappelijke initiatieven en het benutten van relevante fysieke veranderingen in de leefomgeving om concrete maatregelen te nemen (meekoppelen). In veel steden zijn de geplande bouw van nieuwe woningen, de herinrichting en herprofilering van straten en pleinen, de herinrichting van groenstroken en parken, de vervanging van riolering en andere leidingen in de openbare ruimte en (groot) onderhoud aan gebouwen en tuinen belangrijke fysieke veranderingen die worden benut om klimaatadaptieve maatregelen te nemen.

Een belangrijk onderdeel van klimaatadaptatie is het klimaatbestendig maken van de eigen 'assets'. Het gaat hierbij om bijvoorbeeld de straten, pleinen, groenvoorzieningen, parken, pompen en gemalen voor de afvalwaterketen, afvalwaterzuiveringen, waterlopen, kunstwerken, dijken en het eigen vastgoed. Het klimaatbestendig maken van de eigen assets kunnen de overheden voor een belangrijk deel zelf, al dan niet in samenwerking met gebiedspartners. Met het klimaatbestendig maken van de eigen assets geven de overheden het goede voorbeeld aan gebiedspartners.

Rollen van de overheid bij klimaatadaptatie

De matrix op de volgende pagina toont de verschillende rollen die gemeenten en waterschappen kunnen innemen bij klimaatadaptatie in de stedelijke leefomgeving (Bron: NSOB 2014).

De verticale as van de figuur vertegenwoordigt het accent in de inspanningen (van de overheid). De nadruk ligt op beleid en het formuleren van de juiste doelen en kaders (onder), of vooral op het ook daadwerkelijk realiseren en leveren van de voorgenomen prestaties (boven). De horizontale as in de figuur heeft betrekking

op de relatie tussen overheid en de samenleving (markt en gemeenschap). In het linkerdeel van het schema ligt het accent bij de overheid. De overheid maakt het beleid én draagt zorg voor de uitvoering. In het rechterdeel van het schema ligt het accent bij de maatschappij. De overheid volgt of sluit aan bij maatschappelijke initiatieven.

In algemene zin geldt dat de decentrale overheden zich bij het realiseren van de ambitie en strategie voor klimaatadaptatie richten op een combinatie van eigen en gezamenlijke maatregelen (via programma's). Het gaat hier om de rol van presterende en samenwerkende overheid. Een rol als samenwerkende en faciliterende (responsieve) overheid levert in potentie een grotere maatschappelijke doelrealisatie op dan bij het acteren als (alleen) presterende overheid.

Ten slotte kan lokale regelgeving richting inwoners en bedrijven als sturingsinstrument worden ingezet. Hierbij gaat het om de rol van rechtmatige overheid, waarbij gemeenten lokale regels in het omgevingsplan opnemen (bijvoorbeeld op het gebied van klimaatbestendig bouwen) en het waterschap regels opneemt over

bijvoorbeeld het compenseren van verhardingen in de waterschapsverordening.

Kortom: Klimaatadaptatie vraagt om een meervoudige rolopvatting van de overheid. Bij het klimaatbestendig inrichten van de stedelijke leefomgeving trekken gemeenten en waterschap samen op, nemen een eigen verantwoordelijkheid, geven het goede voorbeeld en treden daar waar nodig kaderstellend (faciliterend) op bij initiatieven die een bijdrage kunnen leveren aan klimaatadaptatie.

Deze meervoudige rol van gemeente en waterschappen vraagt om een (door)ontwikkeling van de organisatie en medewerkers. Het vraagt om verschillende taakinvullingen en vaardigheden van ambtenaren van gemeenten en waterschappen.

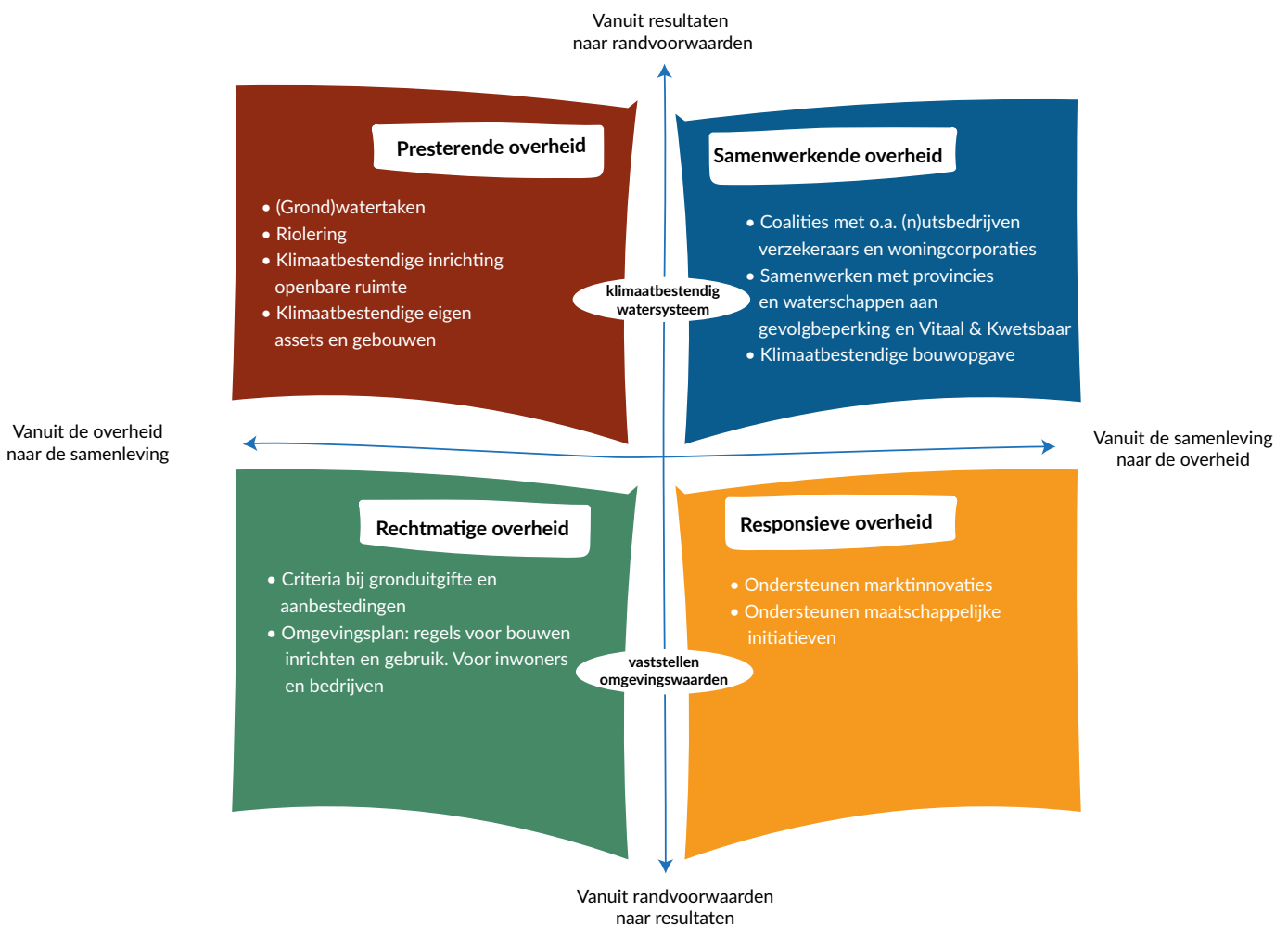
Klimaatadaptatie vraagt dus van gemeenten en waterschappen een andere manier van werken. Naast de meer traditionele invulling van de rol van ambtenaar (en bestuurders) gaat het om het ontwikkelen van competenties als omgevingsbewust, samenwerkingsgericht en faciliteren. Hier kan de

implementatie van de Omgevingswet een belangrijke bijdrage aan leveren via de pijler anders werken.

Het is de uitdaging om naast de ambities (doelen) voor klimaatadaptatie ook de wijze van sturing door de gemeente op te nemen in de gemeentelijke omgevingsvisie. Deze uitwerking vormt de basis en legitimiteit voor het nader uitwerken van maatregelen in programma's en juridisch bindende regels voor inwoners en bedrijven in het gemeentelijk omgevingsplan.

Ter illustratie is de matrix met overheidsrollen voor gemeenten en waterschappen ingevuld met concrete voorbeelden en type maatregelen voor het onderdeel wateroverlast (niet uitputtend).

Ter illustratie is de matrix voor gemeenten ingevuld met concrete voorbeelden en type maatregelen voor het onderdeel wateroverlast (niet uitputtend).

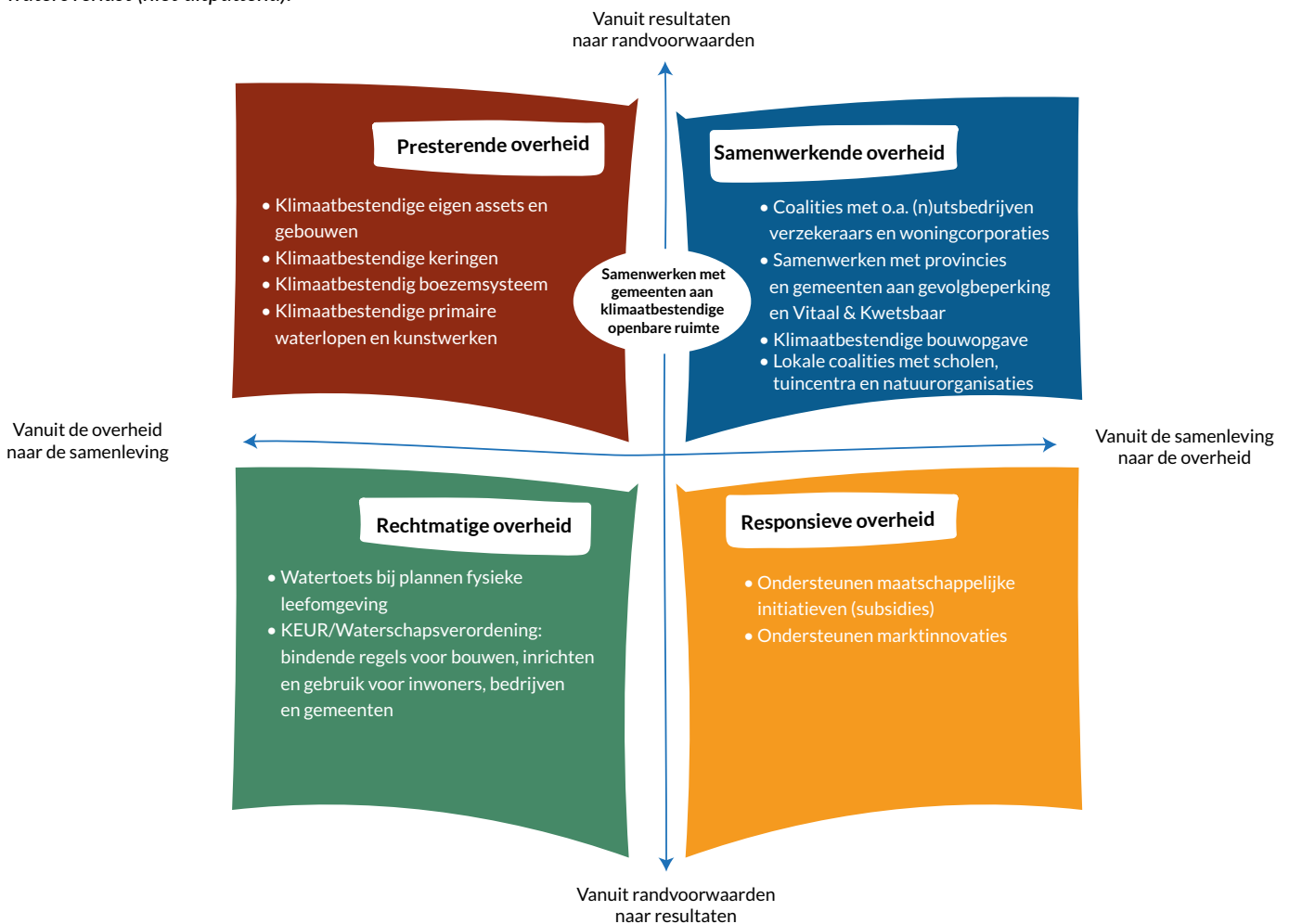

PARTICIPATIE = VOORAL DOEN!

Ter illustratie is de matrix voor waterschappen ingevuld met concrete voorbeelden en type maatregelen voor het onderdeel wateroverlast (niet uitputtend).

HOE INTEGRAAL IS INTEGRAAL PRECIËS (OF ONGEVEER ...)

INTEGRALE AANPAK!

INTEGRALE
AANPAK!

DAM-VISUAL THINKING '19

4. Groot denken en klein doen

De kerninstrumenten en het gedachtegoed (anders werken) van de nieuwe Omgevingswet bieden veel mogelijkheden voor provincies, gemeenten en waterschappen om ambities, strategie en concrete maatregelen gericht op klimaatadaptatie te borgen. Maak hier gebruik van! Gemeenten en waterschappen werken aan de aanstaande invoering van de Omgevingswet. Klimaatadaptatie is bij uitstek een onderwerp dat vraagt om een gebiedsgerichte en integrale benadering.

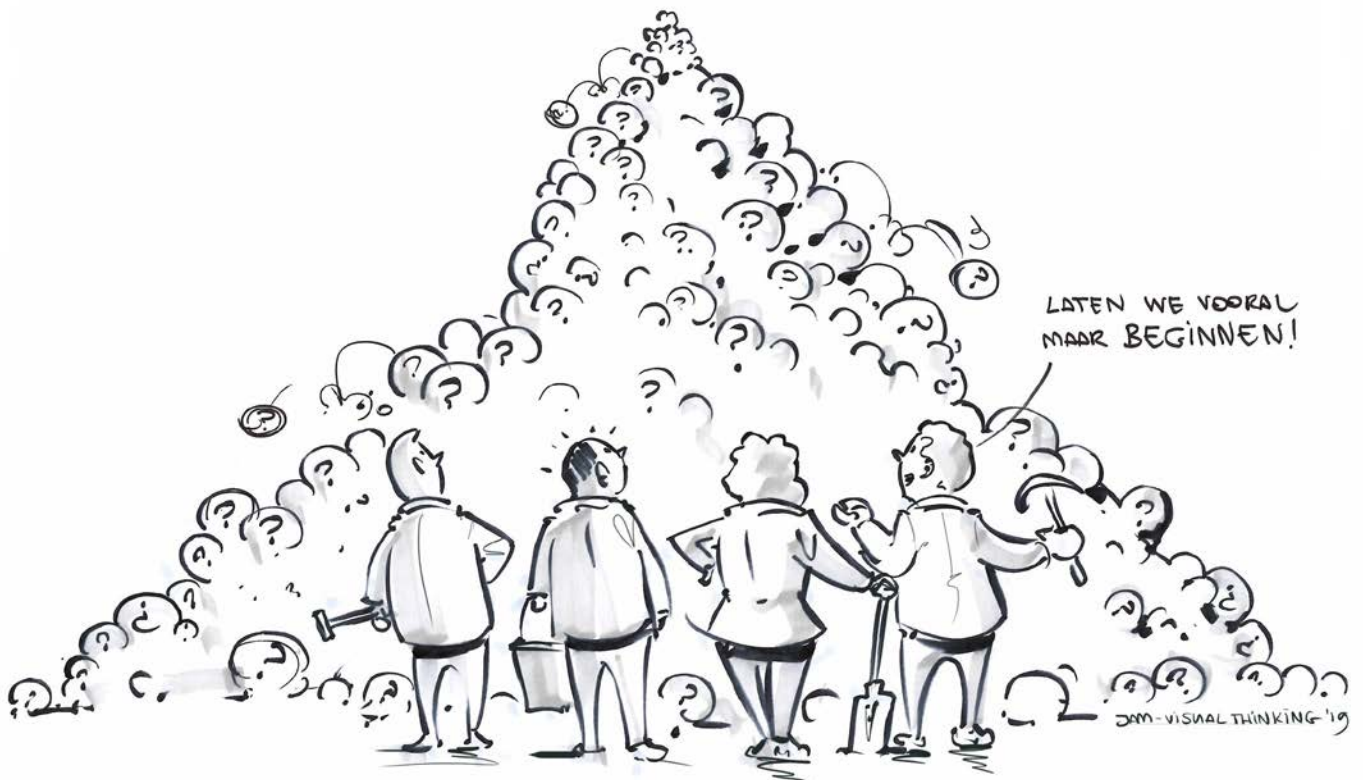
Het sluit daarom direct aan bij de uitgangspunten van de Omgevingswet en kan dan ook niet ontbreken als één van de onderwerpen die aan bod komen bij de invulling en uitwerking van de omgevingsvisies, programma's en decentrale regelgeving.

Gemeenten en waterschappen kunnen op verschillende manieren 'sturen' bij het realiseren van een klimaatadaptatieve inrichting van de stedelijke leefomgeving. Hierbij kunnen zij in het ene geval sturend optreden, bijvoorbeeld via lokale regelgeving en/of het investeren in eigen gebouwen, voorzieningen en de buiten ruimte (het goede voorbeeld geven). Tegelijkertijd kan een gemeente of waterschap het niet alleen en zal zij actief samenwerken met mede-overheden, bedrijven, netbe

heerders, woningcorporaties, inwoners en maatschappelijke organisaties. Ook kunnen zij maatschappelijke initiatieven op verschillende manieren ondersteunen, zodat ook inwoners, verenigingen en maatschappelijke organisaties zelf maatregelen kunnen nemen.

De wijze waarop gemeenten en waterschap invulling geven aan klimaatadaptatie (sturing en strategie) bepaalt voor een belangrijk deel op welke wijze de kerninstrumenten van de gemeentelijke omgevingsvisie, programma's en decentrale regelgeving worden benut. De uitdaging is om daar de komende 1 à 2 jaar een richting in te kiezen en integraal te verwerken in de gemeentelijke omgevingsvisie. Op basis daarvan kunnen gemeenten en waterschappen dan zelf of gezamenlijk een of meer programma's ontwikkelen en decentrale regelgeving uitwerken.

SAMEN OP ONDERZOEK NAAR DE JUISTE VRAGEN!

Colofon

Dit is een uitgave van de City Deal Klimaatadaptatie.

Tekst

Gert Dekker, Ambient

Illustraties

Jam Visual Thinking

Vormgeving

Martien Versteegh, Donkigotte

Kijk voor meer informatie op: www.citydealklimaatadaptatie.nl

© Juni 2019

Met dank aan de meelezers:

Mia Suss, Hoogheemraadschap van Delfland

Toos Lander, Hoogheemraadschap van Delfland

Saskia Tooten, Hoogheemraadschap van Schieland en Krimpenerwaard

Martijn Schuit, Gemeente Groningen

Annelies Vlaar Zuiderveld, Gemeente Amersfoort

Patrics van de Broek - Bredewold, Gemeente Zwolle

Lees meer over de energietransitie op www.citydealklimaatadaptatie.nl